

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ В СИСТЕМІ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 159.923.5

*Бабчук Жанна Володимирівна,
студентка спеціальності 053 «Психологія»
другого (магістерського) рівня
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»,
майстер виробничого навчання
ДНЗ «Центр професійно-технічної освіти № 1 м. Вінниці»*

Актуальність теми. Моральний розвиток особистості є складною особистісною здатністю жити на засадах доброчесності, підпорядковувати вчинки вищим суспільним нормам і принципам людського співіснування. Важливим є те, що моральне виховання не може спиратися на існуючі в суспільстві взірці та форми поведінки, оскільки преса, засоби масової інформації та й життєвий досвід учнівської молоді (проживання у багатодітних, неповних сім'ях, позбавленні батьківського піклування) вказують на успішність і соціальне визнання тих представників різних суспільних верств, які слідують аморальним ідеалам і цінностям. Дослідження морального розвитку особистості вимагає розробки, апробації та впровадження програми корекції рівня моральної свідомості учнівської молоді у системі закладів професійної (професійно-технічної) освіти (надалі ЗП(ПТ)О). За умов відсутності зовнішньої соціальної підтримки педагоги та психологи ЗП(ПТ)О мають більшою мірою переорієнтувати свої зусилля на розкриття та реалізацію особистісних ресурсів учнівської молоді.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблема морального розвитку особистості зберігає свою актуальність у психологічній науці упродовж тривалого часу. Беручи за основу наукові надбання зарубіжних і вітчизняних вчених (О. П. Нечаєв, П. М. Якобсон, С. Г. Якобсон, А. І. Раєв, Б. С. Братусь, В. Е. Чудновський, І. С. Мар'єнко,

І. Ф. Харламов, Г. Є. Залеський, Л. І. Каган, М. І. Монахов, М. Й. Боришевський, І. Д. Бех, І. С. Булах, М. В. Савчин та ін.), а також зважаючи на теоретично окреслені особливості та психологічні умови морального розвитку учнів ЗП(ПТ)О, його етапів і структурних компонентів, вченими було визначено такі критерії морального розвитку: моральні знання, моральні переконання; моральна самооцінка, ціннісне ставлення до інших (Мирончук, Н. М., 2015); емпатія (співпереживання), емпатія, як емоційне відчуження (Бех, І. Д., 2003).

Мета наукової публікації. Метою статті є розкриття особливостей емпіричного дослідження морального розвитку учнівської молоді в системі закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження особливостей морального розвитку учнівської молоді ЗП(ПТ)О було розроблено експериментальну програму із застосуванням методів спостереження, бесіди з учнями, класними керівниками, майстрами виробничого навчання, тестування, анкетування, кореляційного аналізу.

Діагностичне вивчення з метою виявлення особливостей морального розвитку учнів ЗП(ПТ)О складалося з чотирьох етапів. Апробація програми на практиці здійснювалася в ході формувального експерименту протягом року в умовах діяльності Державного навчального закладу «Центр професійно-технічної освіти № 1 м. Вінниці».

Під час першого етапу експериментального дослідження було чітко визначено критерії, показники, рівні та методи дослідження процесу морального розвитку учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, визначено логіку і етапи проведення психодіагностичного дослідження, уточнено контингент учнівської молоді та особливості його розподілу на експериментальну і контрольну групи.

Другий етап експериментального дослідження передбачав проведення процесу виявлення рівня моральних знань, моральних переконань (інформаційно-пізнавальний компонент морального розвитку) за допомогою

модифікованої психодіагностичної методики незакінчених речень Сакса – Сіднея (Лемак, М. В., Петрище, В. Ю., 2012). Методика дає зрозуміти ставлення учнів до слідуючих категорій та понять: матері, батька, родини загалом, жінок та чоловіків, статевого життя, товаришів і знайомих, наставників, себе, минулого та майбутнього, до здоров'я та хвороб; виявити особливості моральних уявлень та переконань досліджуваних, частоту вживання моральних понять;

- застосування модифікованої нами методики «Шкала самооцінки», що дозволило визначити рівень моральної самооцінки досліджуваних; модифікованої нами методики визначення ціннісної орієнтації особистості «Ценносные ориентации» (авт. М. Рокіч) (Ковалев, С. В., 1991), спирається на еталонну ціннісну шкалу, що й дозволяє визначати цінності – цілі та цінності – засоби (ціннісно- мотиваційний компонент морального розвитку);

- використання методики діагностики рівня емпатії І. М. Юсупова (Лемак, М.В., Петрище, В. Ю., 2012) для дослідження емпатії (співпереживання), тобто вміння поставити себе на місце іншої людини, здатності до довільної емоційної чуйності на переживання інших людей;

- застосування методики «Емоційна емпатія» В. В. Бойка (Райгородський, Д. Я., 1998) дозволило визначити рівень емпатії, як емоційного відчуття юнаків та юнок раннього юнацького віку – поведінковий компонент морального розвитку;

- для дослідження загального рівня морального розвитку було використано методику «Оцінювання рівня морального розвитку особистості» (Данилова, Г. С., Дмитренко, Г. А., 2000). Вона дозволила оцінити загальний рівень морального розвитку учнівської молоді, допомагаючи дослідити: рівень людяності, рівень надійності, рівень вихованості, рівень трудової етики, рівень свідомості.

На третьому етапі експериментального дослідження було проведено кількісну та якісну обробку психодіагностичних даних, аналіз виявлених

залежностей, побудову графічних моделей виявлених психологічних процесів, узагальнення отриманих результатів, що наведені у таблиці 1.

Четвертий (заключний) етап експериментального дослідження полягав у процесі виявлення кореляційних зв'язків між внутрішніми психологічними умовами та загальним моральним розвитком особистості учнів. Статистичний аналіз за Спірменом (Томчук, М. І., Матохнюк, Л. О., 2013), дав змогу визначити, що на рівні статистичної значимості при $p \leq 0,05$ взаємно корелюють між собою наступні шкали «Моральна самооцінка» та «Моральний розвиток» ($r = 0,105$ при $p \leq 0,05$); «Ціннісне ставлення до інших» та «Моральний розвиток» ($r = 0,682$ при $p \leq 0,05$); «Емпатія (Співпереживання)» і «Моральний розвиток» ($r = 0,105$ при $p \leq 0,05$) та обернено корелюють шкали «Моральні знання» і «Моральний розвиток» ($r = - 0,617$ при $p \leq 0,05$); «Емпатія, як емоційне відчуження» і «Моральний розвиток» ($r = - 0,092$ при $p \leq 0,05$).

Таблиця 1.1

Показники морального розвитку учнів ЗП(ПТ)О

Показники психологічних умов морального розвитку	Рівні морального розвитку					
	Високий рівень		Середній рівень		Низький Рівень	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Моральні знання	30	60	16	32	4	8
Моральна самооцінка	29	58	15	30	6	12
Ціннісне ставлення до інших	9	18	10	20	31	62
Співпереживання (емпатія)	5	10	32	64	13	26
Емпатія, як емоційне вираження	10	20	30	60	10	20
Моральний розвиток	15	30	21	42	14	28

Показники за шкалою «Моральні знання» обернено корелюють з показниками за шкалою «Моральний розвиток» ($r = - 0,167$ при $p \leq 0,05$). Адже закономірно, що знання змісту моральних норм та особливостей їх прояву у вчинках людини передбачає вміння правильно пояснювати власні вчинки і емоційні реакції. Відсутність же сформованої системи знань щодо змісту моральності, шляхів морального розвитку та самовдосконалення особистості призводить до низького рівня морального розвитку.

Показники за шкалою «Моральна самооцінка» корелюють із показниками за шкалою «Моральний розвиток» ($r = 0,105$ при $p \leq 0,05$). Це обумовлено тим, що здатність до об'єктивного самооцінювання дає людині змогу самостійно контролювати свої дії, емоції, вчинки.

Простежено наявність зв'язку між шкалами «Ціннісне ставлення до інших» та «Моральний розвиток» ($r = 0,682$ при $p \leq 0,05$). Це обумовлюється тим, високий рівень морального розвитку учнів знаходить прояв у розвиненій і виявленій потребі особистості допомагати іншим, бути відповідальним, надійним, працелюбним, сумлінним у виконанні громадських доручень тощо.

Кореляція між показниками за шкалою «Ціннісне ставлення до інших» та «Моральна самооцінка» ($r = 0,325$ при $p \leq 0,05$) свідчить про те, що морально зріла людина оцінює себе та інших виходячи з критеріїв добра і зла, свідомо вироблених нею шляхом селективного засвоєння та використання визначених соціальних цінностей. Вона співвідносить свою реальну поведінку з цінностями референтних груп і осіб, їх фактичними оцінками вчинків.

Таким чином, результати кореляційного аналізу засвідчуюють, що моральні знання, моральна самооцінка, ціннісне ставлення до інших, є необхідними психологічними умовами морального розвитку учнів.

Висновки. Результати теоретико – експериментального вивчення особливостей процесу морального розвитку ЗП(ПТ)О дозволяють нам розглядати психологічні умови як складну внутрішньо-організовану систему характеристик, інтегрованих у віковий процес досягнення підлітками та юнаками ідентичності Я, що ґрунтується на основі цілісності їх свідомості та зв'язку уявлень про власну життєву перспективу з повсякденними діями і моральними вчинками.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому актуальним є розробка, апробація та впровадження корекційної програми з морального розвитку учнів.

Список використаної літератури:

1. Мирончук, Н. М. (2015). *Ціннісне ставлення до себе та інших як основа життєвого самоздійснення особистості*. Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу: проблеми і пошуки, Збірник наукових праць, вип. 2. Житомир: ФОП Левковець, с. 82 – 85.
2. Бех, І. Д. (2003) *Виховання особистості: навчально - методичний посібник*, Київ: Либідь, 848 с.
3. Лемак, М. В., Петище, В. Ю. (2012). *Психологу для роботи. Діагностичні методики*. Збірник, вид. 2-ге, виправл. Ужгород: Олександрі Гаркуші, 118 – 121 с., 363 - 366 с.
4. Ковалев, С. В. (1991). *Подготовка старшеклассников к семейной жизни: тесты, опросники, ролевые игры*. Москва: Просвещение, 143с.
5. Райгородський, Д. Я., (1998), *Практическая психодиагностика: Методики и тесты*, Самара: Бахрам, 486 - 490 с.
6. Данилова, Г. С., Дмитренко, Г. А. (ред. кол.) (2000), *Післядипломна освіта: проблеми управління, методичне забезпечення, навч.-метод. посібник*, Київ, 187 с.
7. Томчук, М. І., Матохнюк, Л. О. (2013). *Математичні методи в психології, навчально – методичний посібник*. Вінниця: ВОПОПП, 41 - 47 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ

УДК 316.663.5

Бацилєва Ольга Валеріївна

*доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Пузь Ірина Володимирівна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
Донецького національного університету імені Василя Стуса*